

כינורו של רוטשילד / אנטון צ'כוב

זהו סיפור על חיי אדם ומותו, על יחסיו המוזרים עם זולתו, ועל נוקשותו, המתפוגגת קמעה לפני מותו. גיבור הסיפור, יעקב ברונזה, הוא זקן החי בעולם משעמם וקודר עם אשתו הזקנה. 52 שנה, חיי שיגרה וסטטיות.

אירועי הסיפור נמשכים ארבעה ימים. בכל יום מתרחש אירוע נוסף המשפיע על התפתחות העלילה, על התקדמותו של יעקב ברונזה אל פנימיותו, עד השלב בו הוא מבין עצמו ומתפייס עם חייו, בזאת גם מסתיימים חייו.

המצבים האנושיים, שבהם הוא נתקל, נעמדים רק עפ"י רווח אפשרי או הפסד מצער עבורו. בדמותו של יעקב ברונזה בא לידי ביטוי אחד הנושאים החוזרים ביצירתו של צ'כוב: קשיחותם של האנשים כלפי אלה שזקוקים להם.

הנימה השולטת בסיפור היא נימה טראגי-קומית, שעצב והומור שזורים בה.

סיפור זה הינו סיפור קצר קלאסי

סיפור קצר הוא סוג ספרותי שמאפיין אותו הצמצום. צמצום בהיקף היצירה – מספר מועט של עמודים. צמצום זה משפיע על הדרך בה נבנה ומעוצב הסיפור.

העלילה מרוכזת וחד כיוונית, היא מתפתחת בד"כ סביב נושא אחד ללא סטיות מיותרות. גם הדמויות אינן דמויות מורכבות בד"כ. אין אנו יודעים הרבה על תולדותיהן ובד"כ אנו פוגשים בהם סמוך לאירוע מסוים המשפיע על חייהן. ישנם פערים הנמסרים בקצרה. בעלילה יש יסוד דרמטי: התנגשות וקונפליקט.

לסיפור הקצר כאמור מבנה קבוע:

אקספוזיציה, סיבוך שיא והתרה.

האקספוזיציה

הסיפור נפתח באקספוזיציה המתארת את שיגרת חייו של יעקב ברונזה בעיירה קטנה. את תנאי מגוריו, ואת תגובותיו כלפי הסובב אותו. המספר מפרט את מעמדו הכלכלי, כפי שהוא נראה מנקודת מבטו של ברונזה עצמו. הוא מספר על חיי העיר בבקתה הקטנה, על מלאכתו הבלתי שגרתית בהתקנת ארונות מתים, וכן על עיסוק הנוסף כמנגן בתזמורת העיירה. תאור חדרו של ברונזה בא להמחיש את תפיסת עולמו: אנשים וחפצים נמצאים באותה דרגה עבורו.

מבנה האקספוזיציה משקף את זרימת המחשבות בתודעתו של יעקב: אשתו היא חפץ עבורו (נמנית בתוך רשימת החפצים). כל ההתרחשויות שבסביבתו נמדדות כאמור לפי התועלת הכספית שלהן. אי הצגת הקשר סיבתי בין ההיבטים השונים שבאישיותו של ברונזה הוא סממן אופייני לכתבתו של צ'כוב, הנוהג להימנע מפרשנות יתר כדי להשאיר זאת לקורא.

באקספוזיציה עולה גם היבט החברתי שבחיי ברונזה: קשריו עם היהודי רוטשילד, שאף להם יש צד עסקי. מצב הרוגז הכללי, שבו ברונזה נמצא רוב הזמן, הופך לשנאה כלפי היהודי. עולמו הפנימי של ברונזה נחשף והוא מתגלה לא רק בחישוביו הכלכליים וברגשותיו המרים כלפי רוטשילד, אלא גם בסבלו ובמצוקתו שהם תוצאה של השקפת עולמו.

בסיומה של האקספוזיציה מזכיר המספר בקצרה היבט אנושי בדמותו של ברונזה: הנגינה, השפעתה על תחושותיו ויכולתו להירגע מייסוריו באמצעותה. "הכינור היה משמיע צליל בחשכה, ורווח ל".

העלילה

עלילת הספור מתחלקת לארבעה חלקים, בהם מתוארים בפירוט רב ארבעה ימים בחייו של ברונזה. בימים אלו ניתן לראות תנודות מהצד העסקי מסחרי הקשוח אל הצד האנושי. תנודות אלה מתבטאות בזיכרונות מהעבר. במהלך ימים אלו מתרחשים שני אירועים מרכזיים בחייו של ברונזה: מחלתה ומותה של מארפה, אשתו, וכן היתקלותו המקרית ברחוב עם היהודי רוטשילד.

1. תאור היום הראשון הנפתח במחלת של אשתו. אירוע זה גורר אחריו תגובות המובילות לשינוי ולהתפתחות בדמותו של ברונזה. הוא חש מבוכה מהולה בפחד, הוא עורך מאזן שנתי של רווח והפסד, במקום מאזן יומי רגיל, הוא מנגן בכינור ומביט במארפה בסיומו של היום – אלה תגובות חריגות מהשגרה שלו והן יובילו לשינוי ביחסו אל העולם.

2. תיאור היום השני נפתח בהארה. לפתע מבין ברונזה מדוע מארפה שמחה למות. החרדה שחש ביום הקודם שבה ופוקדת אותו. זו חרדה מהאופן שבו הוא חי. ברונזה מגיע לביה"ח עם אשתו ונתקל בחובש השיכור. קטע זה הבנוי כמעט כולו מדו שיח בין ברונזה והחובש, משמש הן כהרפיה קומית והן כדרך לאפיין את ברונזה מנקודת מבטו של החובש. נוצרת ביניהם אנלוגיה: החובש כמו ברונזה הוא אטום, תוקפני, זעפן ולא רגיש. ברונזה המתייחס אל הסובבים כאילו היו חפצים, זוכה ליחס דומה מצד החובש. בשבו לביתו חוזר ברונזה לסורו ביחס לאשתו: אינו עונה לניסיונה להזכיר לו את העבר, אלא שוקע בהרהורים על הפסדים הצפויים לו. הוא מחשב את הוצאות קבורתה של מארפה אשתו, עוד בעודה בחיים.

3. היום השלישי הוא יום פטירתה של מארפה. ברונזה ממשש את הארון ומפטיר: "מלאכה כהלכה" – המיומנות המקצועית חשובה בעיניו ולא המשמעות האנושית. שעת ההלוויה היא השעה שבה מתחולל המפנה בדמותו. הוא מוטרד מהעובדה שכל חייו עם מארפה לא ריחם עליה ולא ליבבה. הוא חש "תוגה נוראה" ומבין שהיה כפוי טובה. ברגעים אלה הוא חורג מהחשיבה על רווח והפסד. יש כאן גם תיאור סצינה של התפרקות: ברונזה פוגע ברוטשילד וכועס עליו הוא ממשיך לשוטט בעיירה ללא מטרה. מגיע אל שפת הנהר ושם זוכה להארה פנימית (הארה שלישית). הנהר מזכיר לו את העבר ומיד אח"כ חוזר לחשיבתו העסקית הרגילה. בערב חולם ברונזה ובחלומו מופיעות דמויות המציקות למצפונו, זהו לא חשבון נפש מודע ורק הנגינה משמשת לו מפלט בשיכך כאביו.

4. היום הרביעי נפתח בביקורו של ברונזה אצל החובש. נוצרת אנלוגיה בין שני הביקורים אצל החובש, אנלוגיה המובילה להשוואה בין ברונזה לבין אשתו. ההשלמה עם המוות שהיתה בדמותה מתקבלת כעת גם אצלו. את מהות החיים והמוות שוקל ברונזה כדרכו במונחים של רווח והפסד, ואינו מצטער שהגיעה שעתו. תחושותיו מתבטאות ביחסו לכינורו ובהתנהגותו כלפי רוטשילד. הוא מפיק צלילים מכינורו, כדי להקל על מצוקתו, וגם מחבר מנגינה, המבטאת את יגונו ואשר בכוחה לבטא תחושות דומות אצל אחרים. תמונת הנגינה האחרונה מציגה את השינוי שמתחולל בברונזה: תיאורי הנגינה העצובה והבכי יוצרים אנלוגיה בינו לבין רוטשילד. הפגישה עם רוטשילד מבטאת את השינוי שחל בו: ברונזה פונה אליו "בנימת חיבה", ובין השנים נוצרת שותפות רגש מלאה. שיאו של התהליך הוא בהארה הרביעית והאחרונה, הקשורה בזיכרון. זהו רגע המוות של ברונזה, שבו הכומר מבקש ממנו לחשוב במונחים השונים מאלו שהיה רגיל בהם. המשפט האחרון "את הכינור תנו לרוטשילד" הוא מעין צוואה המבטאת את יחסו של ברונזה לכינור. הוא יודע שהכינור יכול להפיק רק מנגינות יגון ולכן נותן אותו לרוטשילד.

דמותו של יעקב ברונזה

דמותו של יעקב ברונזה מעוצבת באמצעות תיאורים של מראהו החיצוני, עולמו הפנימי והתנהגותו. הוא דמות מגושמת, המונית. כל החיים הם בעיניו חשבון כלכלי של רווח והפסד. בתיאור מראהו החיצוני מוזכרת רק קומתו הגבוהה והחסונה. הודות לכך מודה ברונזה שלא יטעה במידת הארונות. ברונזה רואה במציאות כאמצעי המספק מפגן למיומנותו המקצועית. אוכלוסיית העיירה נחלקת בעיניו עפ"י המיומנות הנדרשת בהכנת ארונות מתים עבורם.

התנהגותו מתאפיינת בתוקפנות כלפי החלשים ממנו וכשהוא נתקל במישהו חזק ממנו הוא מתרפס (החובש). הוא מתייחס לאשתו מארפה באדישות, בקשיחות (גוער בה ומסתער עליה באגרופיו) ובקמצנות (אוסר עליה לשתות תה), כאל אחד החפצים בבית. אל בני האדם ככלל הוא מתייחס כחפצים שימושיים. הוא מצפה למות החולים וכשלא מתים מספיק הוא מתרגז. את מותם של הילדים הוא מקבל באי רצון ובזלזול כיוון שהתקנת ארונות עבורם אינה דורשת מיומנות מקצועית. אל רוטשילד הוא מתייחס בטינה ובבוז משום שהוא מסמל בעיניו את העליבות שבנגינה. הופעתו החיצונית המכוערת של רוטשילד, אחד הכליזמרים, מעוררת בו שנאה ולכן נוהג בו באלימות ובגסות. ברונזה מרבה להכליל ולכן את יחסו לרוטשילד הוא מכליל על כל היהודים.

רק אל הנגינה מתייחס יעקב ברונזה באופן שונה. הוא מכיר בכוחה של הנגינה להשפיע עליו ולספק לו מפלט והקלה רגשית.

השינוי בדמותו של ברונזה חל בימיו האחרונים. מותה של מארפה, המוות הרחוק של התינוקת ומותו הקרב מחזירים את יעקב אל עצמו. הוא חרד למחשבה שאין מי שירש את כינורו, שהוא ה"נפש" שהרי כל השאר הם חסרי משמעות "ארונות מתים". הוא מגיע למסקנה ש"אלמלא השנאה והטינה היו אנשים זוכים לתועלת עצומה". ביומו האחרון מתרכז יחסו לרוטשילד ונוצרת ביניהם אחווה וברגעיו האחרונים הוא מחליט להעניק את כינורו לרוטשילד.

דמותה של מארפה

יודעים מעט. היא פאסיבית. סובלת מגסותו של בעלה ומהזיכרון הרחוק של "תינוק בהיר תלתלים" – ילדתה שמתה. היא מקבלת את מותה בהשלמה ואפילו בשמחה. היא קצה בחייה. היא ממתנה כ"ציפור צמאה" למותה.

דמותו של היהודי רוטשילד

"יהודי צנום ואדמוני, שעל פניו רשת שלמה של ורידים אדומים וכחולים. אותו יהודי הצליח לנגן בקול מצער אפילו את הדברים העליזים ביותר". התיאור מתרכז בחזותו החיצונית הקאריקטורית ובאופיו הפאתטי ה"בכייני"

מוטיב הכינור

ברונזה מנגן בכינור לכאורה כעבודה צדדית אך למעשה הכינור מוסיף לדמות האיכר הפשוט, החי חיי עוני, בונה ארונות מתים, משהו זה, "רוחני", "אסתטי", המרמז על חיי נפש נסתרים. הכינור אינו כלי מקובל במוסיקה הרוסית העממית אלא הוא מגיע לרוב מהצוענים או הכליזמרים היהודיים. צליליו של הכינור מקלים על יעקב הכינור הוא ה"נשמה" שלו הוא התחליף לאהבה שהוא אינו מסוגל להעניק או לקבל.

לפני מותו הוא מתייחס אליו כתינוק יתום ש"יותר לבדו".

הנגינה של ברונזה בכינור גורמת לרוטשילד לבכות. הכינור הוא האמצעי לדיאלוג ביניהם ובסופו של דבר מוענק לרוטשילד כמחווה של פיוס והשלמה. כינורו של יעקב ברונזה הופך להיות כינורו של רוטשילד. הכינור כאילו "ספג" לתוכו את "נשמתו" של המנגן.

מעגלי הזמן בסיפור

המעגל הפנימי: כולל את הדברים הנאמרים בסיפור. חייו של יעקב ברונזה עם אשתו, כעושה ארונות מתים, מנגן בכינור, יחסיו עם רוטשילד היהודי והשינוי שחל בו לאחר מות אשתו.

המעגל החיצוני: הוא משמעות הדברים. מסר הסיפור. החיים כחשבון נפש. הזמן הזורם והמכלה את היופי שבעולם. הגילוי החיצוני והגילוי הפנימי שבטבע האנושי. המוות כגילוי חדש של משמעות החיים.

מתוך: - בן עמי פיינגולד. הוראת הסיפור הקצר, 1989, רמות אונ' ת"א

- אשנב לסיפור הקצר

- אתר האינטרנט של מגדים. Megadim.ort.org.il/sifrut2/rothchold.htm